Universalitatea simbolului din „Meșterul Manole”

Nicolae Zberea (1908-1990)

București
26 septembrie 2025

Studiul comparat al folclorului diferitelor popoare arată că, în ciuda deosebirilor care există între mijloacele de expresie artistică, ideile și sentimentele care stau la baza producțiilor folclorice se caracterizează de cele mai multe ori printr-o izbitoare analogie. Acest lucru se observă chiar și în folclorul unor popoare care nu au venit niciodată în contact unele cu altele. Tocmai de aceea, se pune problema existenței unui folclor universal. Analogiile vin din faptul că, în timp ce particularitățile istorice, în care s-a dezvoltat fiecare popor, au dat folclorului său o nuanță proprie, specifică, natura umană, cu necesitățile și aspirațiile ei, rămâne esențial aceeași pe toate meridianele. Așadar, miezul folclorului îl constituie universalitatea naturii umane, care imprimă popoarelor modul de a vedea și de a simți lucrurile; în timp ce partea exterioară, modul lui de înfățișare artistică, care variază de la popor la popor, depinde de condițiile geografice, istorice, religioase sau sociale. Astfel, fondului comun, universal, al folclorului, popoarele i-au împrumutat caracterul lor particular.

Iată trei legende de un mare dramatism, care ilustrează această idee. La baza lor stă concepția necesității sacrificiului, pentru realizarea marilor creații ale spiritului uman.

Astfel este legenda Meșterului Manole, din poezia populară românească, care, în același timp, prin frumusețea sa, este un adevărat miracol artistic.

Zidarii din legendă se străduiesc să înalțe o mănăstire de o măreție și frumusețe „cum n-a fost alta". Se întâmplă, însă, ca eforturile lor să fie zădărnicite de intervenția unei forțe tainice, a unui spirit potrivnic, căci „ziua ce lucra, noaptea se surpa". Manole, șeful zidarilor, află de la un ascet că zidirea nu va reuși, până când în pereții mănăstirii nu va fi zidită o ființă omenească vie. Zidarii țin sfat și hotărăsc să fie sacrificată soția sau fiica aceluia dintre ei, care, a doua zi, va veni, cea dintâi, să aducă mâncare soțului sau tatălui ei. Totodată, jură cu toții să nu destăinuie celor de acasă legământul făcut. Dar, dintre toți, numai Manole nu-și calcă jurământul. Cu inima sângerândă, lui îi revine dramatica obligație de a-și zidi soția iubită în zidul mănăstirii. Astfel, visul unei frumuseți și măreții fără seamăn, a putut să devină realitate, numai cu prețul unui sacrificiu omenesc.

Plină de frumusețe și tragism este și legenda indiană a lui Dharma. Drama se derulează în contextul zidirii renumitului templu Konarak din Orissa. Eroul legendei, Dharma, un adolescent înzestrat cu o intuiție genială, năzdrăvană, rezolvă problema foarte grea a instalării turlei pe vârful templului - lucru pe care nu reușeau să-l facă toți meșterii laolaltă, în frunte cu marele arhitect Bișnu Mahārana. Dar cei o mie două sute de meșteri și zidari, puși în inferioritate de Dharma, se văd amenințați de urgia rajahului Narasiṃha Deva, ctitorul templului, pentru că i-au înșelat buna credință. Spectrul care plana asupra lor putea fi înlăturat numai printr-un sacrificiu suprem. Și Dharma nu ezită nici o clipă. Pentru a salva mulțimea de meșteri și zidari, tânărul constructor, „frumos ca zeul Narayana", urcă în vârful templului și se aruncă în mare, dispărând pentru totdeauna în valuri. Astăzi, templul este în bună parte ruinat, dar poporul tot mai crede că Dharma nu s-a înecat și că ruinele templului așteaptă întoarcerea lui.

Tot atât de răscolitoare este și povestea jertfirii de sine a prințesei birmane, fiica regelui Anavratha, unificatorul Birmaniei. Pentru a înlesni cultura orezului, regele hotărăște zăgăzuirea fluviului montan Myiting. Cu toate străduințele depuse, șuvoaiele furioase nu îngăduiau stăvilirea apelor învolburate. Regelui i se spune că apele învârtejite nu vor putea fi stăpânite până când la temelia zăgazului nu se va zidi o ființă femeiască de neam ales. La chemarea lui Anavratha, se anunță chiar fiica sa, hotărâtă să se sacrifice pentru prosperitatea poporului. Legenda povestește că, prin zidirea prințesei, Myiting-ul s-a îmblânzit, iar zăgăzuirea lui a dus la înflorirea întregii regiuni centrale a Birmaniei.

În fiecare din cele trei legende, materialul mitic se împletește cu cel istoric și are la bază ideea profund umană că cele mai mari bunuri ale omului: libertatea, frumusețea și prosperitatea, nu pot fi obținute decât prin sacrificiu, iar împlinirea unei opere mari, atrage întotdeauna o renunțare individuală. Marile momente ale culturii au cerut eroism și sacrificii. Pentru ca o idee înalt umană să izbândească, cineva a trebuit să moară. Clasicii greci au ilustrat-o, în mod strălucit, în tragedii precum cea a Ifigeniei din Aulida.